

ANALYZING THE PHENOMENON OF NATION THROUGH RACE AND ETHNICITY

Tevfik Erdem - H. Bozkurt Çelik

Abstract

The article includes a conceptual analysis effort to understand nationalism, which has been one of the most controversial issues since the early modern era. Unlike many other studies, this conceptual clarification effort claims that the failure to understand or define nationalism stems from the differences in interpretation and confusion regarding the concepts of race, ethnicity-ethnicity and nation, which are often used synonymously or in close proximity to each other. Based on this claim, it provides a framework for the basic definition debates on these concepts. It also focuses on the differences between the concepts in question. Of course, it is not realistic to say that there are agreed and accepted definitions of race, ethni, ethnicity and nation in the literature. However, the focus points here are that the way to correctly understand the age of nation and nationalism is to focus on the difference between these concepts, and it is functional to try to read the main arguments of the nationalists in this way. For this reason, the text will include discussions on basic definitions, focus on the differences between them, and contribute to the literature with a classification that will not lead to concept confusion. The article will mainly utilize literature review and comparative analysis methods.

Keywords: Nationalism, Race, Ethnie, Nation

MİLLET OLGUSUNU IRK VE ETNİ DOLAYIMINDA ANALİZ ETMEK*

Tevfik Erdem* - H. Bozkurt Çelik**

Öz

Bu çalışma, modern çağın başlarından günümüze en tartışmalı konular arasında yer alan milliyetçiliği anlamak için kavramsal bir analiz çabası içermektedir. Bu çaba, diğer pek çok çalışmadan farklı olarak milliyetçiliğin anlaşılmasını ya da tanımlanmamasının, birbiri ile sıklıkla eş ya da yakın anlamlarda kullanılan ırk, etni-etnisite ve millet kavramlarına dair yorum farklılıkları ve karmaşadan kaynaklandığı iddiasını taşımaktadır. Bu iddiadan hareket ederek söz konusu kavramlara ait temel tanım tartışmalarına ilişkin bir çerçeve sunmaktadır. Çalışma, konuyla ilgili temel literatürün taranıp, kavramların karşılaştırmalı analizi ve kavramlar arasındaki farklılıkların ortaya konulmasını hedeflemektedir. Literatürde ırk, etni, etnisite ve millet kavramlarına dair üzerinde uzlaşmış ve kabul edilmiş tanımlar olduğunu söylemek pek de mümkün değildir. Bu nedenle çalışmada, millet ve milliyetçilikler çağını doğru anlamlandırmanın yolunun bu kavramlar arasındaki farka odaklanmaktan geçtiği ve milliyetçilerin temel savlarını bu şekilde okumaya çalışmanın işlevsel olduğu odaklanılmaktadır. Çalışmada temel tanım tartışmalarına yer verildikten sonra bunlar aralarındaki farklılıklara odaklanılarak kavram karmaşasına mahal vermeden yeni bir tasnif denemesinde bulunmaktadır. Çalışmanın bu yönüyle literatüre katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Milliyetçilik, Irk, Ethnie, Millet

* Tevfik Erdem: Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Öğretim Üyesi, tevfikerdem@hotmail.com, orcid.org/0000-0001-7658-1735.

** Dr. Hasan Bozkurt Çelik, Gümüşhane Üniversitesi, Gümüşhane İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, orcid no: 0000-0002-3641-2299

Bu makaleye atf için: Erdem, Tevfik ve Çelik, H. Bozkurt. (2023). Millet Olgusunu Irk ve Etni Dolayımında Analiz Etmek, SDE Akademi Dergisi, 3(2), 265-297

1. Giriş

Milliyetçiliğin ne olduğuna dair bir tanım yapabilmenin zorluğu, milletlerin farklı hikayelere sahip olması ve bu hikayelerden (t)üretilen milliyetçiliklerle ilgilidir. Bundan mütevellit milliyetçiliğe nasıl yaklaşıldığı onun nasıl tanımlanacağına dair bir muğlaklığı ve taraftarlığı beraberinde getirir. Milliyetçiliği hem tanımlamak hem de toplumsal bir olgu olarak tarihi süreç içinde nasıl bir seyir izleyeceğini öngörmek de zordur. Çünkü milliyetçi kıpırdanış ya da fırtınanın ne zaman veya hangi olaydan sonra kopacağı da bir muammadır. Üretim araçlarını elinde bulunduran sınıfın giderek zenginleşmesine karşılık ezilen sınıfların üretimden aldıkları payın azalması, bir sosyalist için devrim beklentisini arttırabilir ancak milliyetçi şahlanışlar için yabancı tehdidi algısı gibi belirgin örnekler dışında dalgalanmanın ne zaman nasıl ortaya çıkacağını öngörmek zordur. Bu dalgalanma bazen bir futbol müsabakası, bazen milleti gururlandıran bir başarı ya da hüznü veren bir olay ya da bir şarkı ya da şiir ile gerçekleşebilir. Milliyetçilik bu yüzden bir muammadır. Bu sebeple milliyetçilik bir meltem esintisinin birdenbire etrafı yıkan bir kasırga ya da her şeyi yutan bir hortuma (ya da pogroma) dönüşen bir olgu hüviyetindedir.

Milliyetçiliği anlamak ya da milliyetçilik üzerinde çalışmak öncelikle onun temel nesnesi olan millet kavramını tanımaktan geçer. Bir kavramı tanımlama çabası bazen özelliklerini sıralamakla kaim gibi anlaşılmaktadır. Oysa bir mefhumun ne olduğunu, neyi ifade ettiğini söylemek, özelliklerinin ötesinde doğuşu ve yaşayışını göz önüne alarak hakkındaki muhtelif yorumları yani dışarıdan özünün nasıl görüldüğünü ifade etme ihtiyacını da içermektedir.

Analiz konusu milliyetçilik olunca işe milletle başlamak, onu kendisiyle karıştırılan kavramlarla karşılaştırarak ele almak zarureti ortaya çıkmaktadır. Çünkü hem etni ve etnisite olguları hem de ırk kavramının tarihi süreç içerisinde muhtevasına dair yorumlar bakımından geçirdiği dönüşüm bunu zorunlu kılmaktadır. Bu noktada, söz konusu kavramların tamamının tarihi süreç içerisinde ve muhtelif coğrafya ve entelektüel birikimlerde anlam değişikliğine uğradığını hatırlatmakta yarar var. Burada

elbette bu tanım ve anlamların tamamına yer vermek mümkün değil ancak metot olarak Batı, Doğu (İslam) ve Türkiye'nin modernleşme tarihinde kavramlara yüklenen anlamlar arasında bir karşılaştırmalı analiz yapılmaya çalışılacaktır.

2. Millet (Nation) Kelimesinin Serüveni

Latince natio (doğmak) kökünden gelen kavram Yunanca ethnē gibi ötekiler, Roma'ya dışardan aynı bölgeden gelen ve Roma yurttaşlarına göre daha düşük statülü yabancılar için kullanılır. *“Bu anlamda, geldikleri yere göre bir araya toplanmış bir grup yabancı anlamında “millet” sözcüğü, çeşitli üniversitelerin coğrafi ya da dilsel bakımdan aralarında gevşek bağlar bulunan bölgelerden gelmiş Batılı Hristiyan öğrenci toplulukları için kullanılıyordu”* (Greenfeld, 2016: 21). Bu kilise gruplarında yer almak o öğrencilerin yüksek statülü (elit) olarak tanımlanmasına neden olur. 16. yüzyıl başlarında ise, kilise konseylerindeki elit kavramına karşılık gelen nation kelimesi artık ülke (İngiltere) insanı yani halk için kullanılır hale gelir. Greenfeld bu anlamda İngiltere örneğinden hareketle ilk milletin doğuşundan ve milliyetçilik çağının başlamasından söz eder. İngiltere örneği halkın millete dönüşümünü sağlarken aynı zamanda güruh ve ayak takımı gibi anlamlarla elit dışında kalan kesimi ifade eden ‘halk’ kelimesinin artık aşağılayıcı anlamını kaybetmesini ifade eder. Millet (yani elit olan), “egemenliğin taşıyıcısı, politik dayanışmanın temeli ve sadakatin yüce nesnesi” gibi daha olumlu anlamlar kazanır (2016: 24).

Tablo 1. Greenfeld (2016, s. 28)'e göre natio (n) kelimesinin serüveni:

Roma	Ortaçağ Üniversiteleri	Kilise Konseyleri	İngiltere (16. Yy. başları)	Öteki ülkeler ve halklar
Natio: Bir grup yabancı	Millet: Bir fikir/ görüş cemaati/ topluluğu	Millet: Elit	Millet: Egemen halk	Millet: Benzeri olmayan bir halk

Millet olgusunun **köklerinin tarihin hangi dönemlerine uzandığı milliyetçilik üzerinde yoğunlaşan sosyal bilimcilerin konumlanmalarına göre değişir. İlkçiler (özcüler-prmiordialistler)** bu kökü kadim dönemlere kadar götürürken modernist teorisyenler yakın dönemde meydana gelen sanayileşme ve kapitalizmin gelişmesi ile ilişkilendirirler. Hobsbawm, milletin yeni yani modern dönemle birlikte ortaya çıkan bir olgu olduğunu sözlükler üzerinden giderek ortaya koymaya çalışarak, millet ve milliyetçiliğin tarihinin çok eski dönemlere gitmediğini yakın dönemlere ait olduğunu göstermek ister. Hobsbawm, modern millet ve onunla bağlantılı her şeyin temel karakteristiğinin modern olduğunu belirtir. Milli kimliğin tarih kadar eski doğal ve kalıcı olduğu yönündeki ilkçi (primordialist) varsayımın ne kadar temelsiz olduğunu göstermek için 1884 basımlı İspanya Kraliyet Akademisi sözlüğüne müracaat eder. Bu sözlüğün 1884 basımından önce “modern anlamıyla, devlet, millet ve dil terminolojisinin kullanılmadığını belirtir (2010: 29).

1884'ten önce *nacion* sözcüğü, basitçe “bir eyalet, bir ülke ya da bir krallıkta oturanların toplamı” ve aynı zamanda “bir yabancı” anlamına geliyordu. Oysa İspanya Kraliyet Akademisi sözlüğünün 1884 basımıyla birlikte, artık “her şeyden üstün bir ortak yönetim merkezini tanıyan bir devlet ya da politik birim”, bunun yanında “bir bütün sayılan bu devletin oluşturduğu topraklar ve bu topraklarda yaşayan insanlar” anlamı yüklenmekteydi. İspanya Akademisi Sözlüğü'nde “millet”in kesin tanımı 1925 yılına kadar yoktur; millet ancak o zaman “aynı etnik kökene sahip olan, genelde aynı dili konuşan ve ortak bir geleneği paylaşan insanların oluşturduğu kolektif” olarak kabul edilirdi” (Hobsbawm, 2010: 30).

Hobsbawm, sözlükler üzerinden ilkçi teorisyenlerin temel iddialarını boşa çıkarmak ve milletin yakın dönemlere ait bir olgu olduğunu ispat etmeye çalışır. Millet yakın dönemde inşa/icad edilen bir gelenek iken, onun inşa ve icadında modern devletin ve onun örneğin eğitim gibi kurumlarının ne kadar hayati olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır. “*İspanya Akademisi Sözlüğü'nün 1726'daki (ilk) basımında patria (vatan), bir insanın doğduğu yer, kasaba ya da toprak veya bir senyörlüğün ya da devletin bir bölge, eyalet ya da ilçesi anlamını taşıyordu*” (Hobsbawn, 2010: 31).

Ansiklopedist Johann Heinrich Zedler'e göre "millet, 1740'ta, gerçek ve özgün anlamıyla, ortak adetleri, ahlaki gelenekleri ve yasaları paylaşan birleşmiş bir grup Bürger¹ demektir. 'Millet' terimi, pratikte genellikle 'Volck'la aynı anlamda, bazen toplumdaki bir 'zümre'nin (Stand, ordö) ve bazen de herhangi bir birlik ya da topluluğun (Gesellschaft, societas) eşanlamlısı olarak kullanılır. Millet kavramının modern ve esasen politik anlamıyla tarihsel açıdan çok genç bir kavram olduğunu söyleyebiliriz" (Hobsbawm, 2010: 33) derken aslında Hobsbawm'ın yapmaya çalıştığı, belirtildiği gibi millet olgusunun yakın dönemde tanıtılan bir kavram olduğunu göstermektedir. Amerikan ve Fransız devrimlerinde "millet" in "halk"la ve devletle eşitlendiği görülür. 'Birleşmiş Milletler' (BM) aslında milletlerin değil devletlerin örgütlenmesidir. Fransız Devrimi (1789) ile birlikte millet, egemenliğin yegâne kaynağı olarak ortaya çıkarken onun egemenliğinin somut hali de devleti oluşturur.

Hobsbawm'a göre, 1830-1878 tarihleri aralığında Avrupa haritasını "milliyet ilkesi" değiştirmiştir. Risorgimento'nun² henüz gerçekleşmediği Mazzini zamanında İtalyanların bir devlet kurmuş olmalarına rağmen henüz bir millet haline gelmediklerinin klasik örneği Massimo d'Azeglio tarafından dile getirilir. Daha yeni birliğini sağlayan İtalya krallığı parlamentosunun ilk oturumunda Massimo d'Azeglio şunu itiraf etmişti: "İtalya'yı yarattık, şimdi de İtalyanları yaratmalıyız. Polonya'nın sonraki kurtarıcısı olan Albay Pilsudski kendi sözleriyle bunu kabul ediyordu: "Devleti yaratan millet değil, milleti yaratan devlettir." (2010: 62-63). Görüldüğü gibi millet kelimesinin sözlük ve literatürdeki kullanımı üzerinden hareket eden modernist teorisyenlerin Hobsbawm örneği üzerinden izi sürüldüğünde milletin yakın dönemlerde inşa/ıcad edilen bir olgu olduğunun altı çizilir.

2.1. Milletin Özellikleri ve Tanımı

Millet kelimesi farklı bağlamlarda farklı anlamlara karşılık gelebilir. Örneğin, sosyal değişimin belli bir aşamasında, geleneksel-kabilevi top-

1 Bürger: Vatandaş(lar)

2 Risorgimento: 19. yüzyılda İtalya'daki dağınık prenslikleri (devletleri) tek bir çatı altında toplamak isteyen siyasi hareket.

lumdan modern topluma (millete) doğru geçişi sürecinde ortaya çıkan toplum tipidir millet. Öyleyse millet yeni ve farklı bir örgütlenme tipidir. Bu modern sosyal örgütlenme tipinin (milletin) ana motivasyonu-itici gücü, kendisinin bir milleti oluşturduğunu düşünen insanların toplum ve devletin merkezine bu topluluk ruhunu ve duygusunu (milliyet düşüncesini) vermelerini ifade eder. Böyle bir durumda yeni ortaya çıkan bu toplumsal form, bireyleri bir araya getiren çeşitli müştereklerin varlığıyla kaimdir. Bireyleri bir araya getiren ve onlara güç ve ruh veren bu duygu, sadece psikolojik değil aynı zamanda somut ve dinamik bir muharrik (harekete geçirici) motivasyonel bagaja da sahiptir.

Millet tanımlarında vurgu bazen din, dil, ortak bilinç, paylaşılan ortak kültür gibi olgular üzerinde yoğunlaşsa da sosyal bilimlerin birçok inceleme konusunda olduğu gibi burada da herkesin hemfikir olduğu bir tanımlı bulmak zordur. Çünkü toplumsal yapılar, tarihler, değerler, aidiyet ve sadakat biçimleri farklıdır. Yine de milletin oldukça genel bir kabul gören tanımı Smith tarafından yapılır (2009: 32): *“millet, tarihi bir toprağı/ülkeyi, ortak mitleri ve tarihi belleği, kitlevi bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğunun adıdır.”* Smith milleti kolektif bir kültürel kimlik olarak görür. Bu milli kimlik onun millet tanımının içindeki her bir kavramın ayrı ayrı ele alınmasıyla açıklığa kavuşturulabilir.

Millet olgusu bir ideal tip olarak düşünülürse, Calhoun (2012: 6)’a göre onun en önemli özellikleri (bu özellikler farklı uluslarda farklı derecelerde bulunsa da) şunlardır:

- 1- Belli bir toprakla tarihi, hatta kutsal bir bağ. Milletler, teritoryal olarak sınırlanmış nüfus birimleridir. Her milletin tarihi bir toprak/ülke ya da yurdu vardır ya da eğer o topluluk millet ise, böyle bir toprağı/ülkesi, kendi yurdu olmalıdır.
- 2- Ortak mitler ve tarihi bellek yani zamansal derinlik: Ulusun, geçmiş ve gelecek nesilleri içerdiği ve ortak bir tarihi olduğu haliyle zaman içinde var olduğu anlayışı.

- 3- Dilin, paylaşılan inanç ve değerlerin, alışılmış pratiklerin bir birleşimini içerecek biçimde ortak bir kültür.
- 4- Bölünmezlik - ulusun bir bütün olduğu kavramı.
- 5- Egemenlik ya da en azından egemenlik ülküsü taşımak ve böylece özerk ve kendine yeterli olduğu varsayılan bir devlet olarak diğer uluslarla şekli eşitlik.
- 6- ‘Üstün’ bir meşruiyet kavramı -örneğin hükümetin ancak halkın iradesi tarafından desteklendiği veya en azından ‘halkın’ ya da ‘ulusun’ çıkarlarına hizmet ettiği sürece adil olduğu düşüncesi.
- 7- Halkın kolektif olaylara katılımı - ulus mensubiyeti esasına göre seferber edilen bir nüfus (ister savaşla, ister sivil yurttaşlıkla ilgili faaliyetler için).
- 8- Doğrudan üyelik – her bir bireyin, ulusun ivedi bir parçası oluşu ve bu bağlamda diğer üyelerle kategorik olarak eşit görülmesi.
- 9- Topluluğun bütün fertleri için geçerli ortak bir yasal hak ve görevler
- 10-Topluluk fertlerinin ülke üzerinde serbest hareket imkanına sahip oldukları ortak bir ekonomi”.

Görüldüğü üzere millet çok boyutlu ve çok değişkenli bir olgudur. Milletın asli özelliği onun paylaşılan ortak bir *kültürü* varsaymasıdır. Bireyler kendilerini bu ortak kültürün, üzerinde yaşanan toprak parçasının (vatan'ın) organik bir parçası olarak gördüklerinde millet, mükemmel bir toplumsal bütünleşmeyi ifade eden, bireysel aidiyet hissini karşılayan, parçası olmaktan haz alınan bir bütüne işaret eden *psikolojik* bir yöne sahiptir. Millet, içinde ortak bir vatan üzerinde yaşayan bütün fertler için geçerli yasal hak ve görevleri ifade ettiği için *hukuki* bir yöne sahiptir. Nitekim Smith, milleti Sieyes'ten alındığı belli olan ve Fransız Aydınlanmacılarının da batılı tarzda millet kavramsallaştırmasını dile getiren şu ifadeyle tanımlar (2012: 24): “Bir ülkede aynı yasalara ve kurumlara boyun eğen bir halk topluluğu”. Millet, sadakatin öncelikli ve neredeyse sadece kendisine yöneltildiği, milletin kendi kaderini tayin hakkına sahip olma talebini vurguladığı için *siyasi* bir yöne de sahiptir.

2.2.Milletin Kriterleri: Öznel mi Nesnel mi?

Bir milletin hangi kriterler çevresinde tanımlanabildiği tartışma konusudur. Bu tartışma bir toprak talebinden bir coğrafyada, toprak parçasında yaşayan insanlar üzerinde ya da onların topraklarında hak iddia etmeye kadar gidebilir. Kriterler değiştikçe dışarda kalanlar içeriye dahil edilir içerde olanlar yani bir milletin parçası olarak görülenler dışarıda bırakılabilir.

Milleti tanımlamanın kriteri nedir sorusu öznel ve nesnel kriterler ikilemini getirir. Bir milleti tanımlanın **nesnel** kriterleri şunlardır: Dil, din, toprak, ortak tarih, ortak köken ve ortak kültür.

Ziya Gökalp'in (2014:38), Türk köylüsünün millet tanımı olarak dile getirdiği "dili dilime, dini dinime benzer" ifadesi bu kriter kapsamına girer. Ancak bu kriterler de kendi içinde birçok tartışmayı beraberinde getirir. **Örneğin bir milleti oluşturmanın en asli unsuru olarak dil bazen sorun alanı olabilir.** Fransızca ve İngilizce konuşanların birbirinden ayrıldığı Kanada'nın Quebec eyaleti, dil üzerinden işleyen bir milliyetçiliğe sahne olur: İngilizce ve Fransızca konuşanlar kendilerini ayrı bir millet olarak görürler. Aynı resmi dili yani İngilizceyi kullanan İngilizler, Amerikalılar, Avustralyalılar, Yeni Zelandalılar ayrı milletlerdir. Aynı dili konuşmak millet olmanın kriteri değildir ancak farklı dillerin bir ülkede konuşulması millet olmanın yolunda bir engel olmayabilir. **Örneğin**, İsviçre'de, Fransızca, Almanca ve İtalyanca gibi üç farklı dil konuşulmasına rağmen tek bir millet olma iddiası vardır. Aynı etnik kökene sahip insanlar aynı dili konuşabilirler ancak mezhepleri farklı olduğu için kendilerini farklı bir millet olarak görebilirler. Örneğin, Kuzey İrlanda'da aynı dili konuşan ancak mezhepleri (Katolik-Protestan) farklı olan insanlar farklı milletleri oluştururlar. Kuzey İrlanda'daki Protestanlar İngiltere'ye yakınken Katolikler Birleşik bir İrlanda hayali kurarlar. Öyleyse objektif kriterler olan dil ya da din vb. üzerinden milleti tanımlamak zordur

Milleti tanımlayan **öznel** kriterler, irade, hatıra, bir millete ait olma bilinci, sadakat vb. dir. Öznel kriterlere göre bir milleti tanımlamanın esası, bireyin iradi olarak o topluma ait olma hissi ve bilinci ya da sadakat gibi duygusal bağlılığa sahip olmasıdır. Öznel kriterler E. Renan'ın millet

tanımını hatırlatır. Fransız tarihçi Renan “Millet Nedir?” başlıklı sunumunu 1882 tarihinde Sorbonne Üniversitesi’nin açılışı için yaptığında milliyetçilik üzerine çalışanların ana referans kaynaklarından birini de ortaya koymuş olur. Renan, millet olgusunun tarihin daha önceki dönemlerinde karşılaşılmayan bir olgu olduğunu belirtir: “Klasik eski çağlarda cumhuriyetler, şehir krallıkları, yerel cumhuriyetler konfederasyonları, imparatorluklar vardı, ama bizim anladığımız anlamıyla ulus yoktu” (2016: 34).

Milleti sübjektif perspektiften ele alan Renan, millet olmayı his ve birlikte yaşam iradesine sahip topluluk olarak görür. Renan’ın (2016: 51) meşhur, “Bir milletin varoluşu her gün yinelenen bir halkoylamasıdır-plebisittir” ifadesini bu iradi katılım ve bir millete ait olmaya dair onay olarak görmek mümkündür.

Renan’da milliyet duygusu ve anlayışının oluşmasına neden olan olay bir Sedan Savaşı’dır (1870). Sedan Savaşı ile Alsas-Loren bölgesi Prusya’nın (Almanların) eline geçer, milli duyguların kabarması başlar. Benzer bir durum Alman Aydınlanmacısı ve Fransız hayranı Fichte için de geçerlidir. Fransa ile yapılan Jena Savaşındaki (1806) yenilgi onun meşhur *Alman Ulusuna Hitap* adlı eseri yazmasına neden olur. Bu noktada Fichte’nin milleti oluşturan unsurlardan kültüre özel bir yer ayırdığını ancak kültürün bir topluluğu millete dönüştürmesinde de en etkili unsur olarak “dil”i ön plana çıkardığını hatırlatmakta yarar vardır (1922: 215).

Ülkelerinin savaşta aldıkları yenilgi sonrası milli kimlik duyguları kabaran bu iki yazardan Renan, millet olgusunun dil ya da ırk gibi objektif -bazı teorisyenlere göre ırkın objektif bir kavram oluşunun onun için önemli bir ‘avantaj’ teşkil ettiğini söylemekte yarar vardır zira Abizadeh (2001: 26)’e göre bu durum kavramı mitten uzaklaştırıp biyolojinin konusu yapar ve bu nesnellik mefhum için avantaj olarak yorumlanabilecek durumlara gebedir (değişkenlerle değil ortak kültür ile ilgili olduğunu dile getirmek ister). Böylece Almanların dil ve etnik köken itibarıyla kendilerine yakın görerek hak iddia ettikleri Alsas-Loren halkının gerçekte yaşayış ve kültür açısından Fransa’ya yakın olduğundan dolayı kendilerini Fransız milletinin bir parçası hissetmeleri, olması gereken bir durumdu. Renan’ın millet ile ilgili izahları da bunu meşrulaştırma girişimi gibidir.

Bir milletin hangi kriterler çevresinde tanımlanabildiği tartışma konusu olmuştur. Alsas-Loren örneği bunun tipik örneğidir. Alsas Lorenliler Fransız mı yoksa Alman mı? Dilleri Almanca ama kültürleri Fransız kültürüne yakındır.

Söz konusu öznel ve nesnel yaklaşımlara ilaveten Batı dünyasında ulus gerçekliğine onu daha çok icat ya da inşa olarak gören modernist yaklaşımların ön plana çıktığı söylenebilir. Burada detayına inilmemekle beraber modernist milliyetçilik kuramcıları, kavramı ekseriyetle entelektüel bir inşa; sömürge ya da sanayi devrimi neticesi oluşan ekonomik koşullara karşı bir tepki ya da sosyal bir icat olarak değerlendirmektedirler. Bu faktörler bazı durumlar ya da örnekler için aydınlatıcı olabilse de ulusların gelişimini tam olarak açıklamakta yetersizdirler. Bunların ötesinde ulus olma duygusu -ki öznel yaklaşımlar bu noktaya eğilmektedir- ve özellikle ulus-devletin karşıladığı psikolojik ihtiyaçlar oldukça önemlidir. Milliyetçiliğin daha derinlerine inerek onu daha sağlıklı açıklamanın yolu bu psikolojik alana eğilmekten geçmektedir. Ulusa duygusal olarak bağlanan insanların yaklaşımını sosyal inşa ya da araçsal siyasi ya da ekonomi teorileriyle açıklamak işlevsel değildir (Glover, 1997: 13).

3.2.Millet Kavramının İslam Dünyasındaki Etimolojik Kökeni

Millet kelimesi Arapça'da “din” karşılığı veya “izlenen, gidilen yol” anlamında kullanılır. Bu anlamda milletü'l İslam, milletü İbrahim, milletü'l Mesih, milleti Yehud gibi tamlamalarda millet kelimesi bir dini ifade eder. Kelime Kur'an-ı Kerim'de onbeş kez (bunların yedisinde millet-i İbrahim şeklinde) geçer. Bu tamlamada yani millet-i İbrahim ifadesiyle yapılan vurgu tevhid inancıdır. Millet kelimesi hadislerde bu anlamlara ilave olarak “doğuştan getirilen özellikler, fitrat” anlamında kullanılır. Örneğin, bir hadiste, bütün çocukların İslâm milleti üzere doğduğu ancak daha sonra başka dinleri benimseyecek biçimde eğitildikleri, şeklindeki kullanım bu anlama örnektir. İslam dünyasında millet yerine kullanılan bir başka kavram ise topluluk, grup ve cemaati ifade anlamında “tâife”dir (Şentürk, 2020: 64-65).

Osmanlı'da din (ya da mezhep) eksenli bir bölünmeyi anlatan millet kelimesinin kaynağı da İslam tarihiyle ilgilidir. Hz. Ömer dönemindeki fetihler (Kudüs, Suriye ve İran'ın fethi), Müslümanlarla Gayrimüslimler arasındaki münasebetleri arttırmakla kalmayıp günlük hayata dair yeni pratiklerin de üretilmesine neden oldu. Bu pratiklerin bir yansıması olarak hukuk sistemi Gayrimüslimlerin İslam devletine vergi verdikleri sürece onların korunmasını gerektirdi. Bu bağlamda *“İslam ülkesinde sürekli yaşayan gayri Müslimlere ehli zimmet ya da zimmi denmektedir”* (Eryılmaz, 1992: 14). Vergisini veren Hristiyan ve Yahudiler adeta bu vergi karşılığında İslam devletinin zimmetine girmiş oldular, buradan da zimmi hukuk denilen yeni bir uygulama ortaya çıkmıştır. Görüldüğü üzere millet sistemi İslam hukuku ile ilişkilidir. *“Zimmet akdi ile İslam hukukunda devlet, gayrimüslimlere din ve ibadet özgürlüğü tanımakta ve can ve mal emniyetlerini garanti altına almaktadır.”* Gayri Müslümlerin can güvenliklerinin garantisini onların devlete ödedikleri (haraç ve kafa/kelle vergisi-cizye- gibi) vergilerle sağlar. Böylece millet teşkilatının bir örgütlenme biçimi ve hukuki yönünden söz edilir ki ortaya çıkma sebebi *“bir bölgenin Darü'l-İslama katılmasından sonra buradaki kitap ehlinin (ehl-i zimmet) bir ahitname, hukuk ve himaye bahşedici bir ahit ile İslam devletinin idaresi altına girmesinden”* kaynaklanır (Ortaylı, 2002: 393-395). Osmanlı devleti kendi tebaasını tablo-2'de görüldüğü gibi din ve mezhep ekseni üzerinden temelde iki kategori üzerinden değerlendirerek hiyerarşik bir sınıflamaya tabi tutmuştur. Osmanlı'nın zihniyet dünyası ve millet sistemi temelde üçlü bir kategori üzerinden toplum algısına sahiptir.

Tablo 2. Osmanlı Devleti ve millet sistemi:

Müslümanlar	Ümmet-i Muhammed (Etnik köken değil din (İslam) önemli)
Zımmiler: İslam devletine tabi kâfir (Vergisini vererek emanete/emniyete alınan gayri Müslimler)	Milletler (Millet sistemi) -Katolikler -Ortodokslar -Gregoryenler
Harbiler: kendileriyle savaşabilecek kâfirler	

Fakat Osmanlı'daki millet sisteminden hareketle bu imparatorluğun herhangi bir milli kimliğe haiz olmadığı ya da bir kurucu unsura ve bu unsurun da hiçbir milli kimliğe işaret etmediği anlamı çıkarılmamalıdır. Kösoğlu (2005:5)'nin, Devlet-i Aliyye'nin kurucu unsurunun Türkler olduğunu ve bunun imparatorluğun genel özellikleri açısından da belirleyici olduğunu vurgulaması bu anlamda kıymetlidir. Yine devşirmelerin pencik oğlan olarak adlandırıldıkları dönemde Türk ailelerin yanına verilmesinin bir kaide oluşu ve bunların hem pencik oğlan hem de acemi oğlan olarak adlandırıldıkları dönemlerde Türk örf ve adetlerine göre ve Türkçe öğretilerek yetiştirilmesine ihtimam gösterilmesi de önemli bir husustur (Kösoğlu, 2013: 42). İmparatorluğun yükseliş dönemlerinde millet sistemi esas olsa da ve yıkılış dönemlerinde Türk unsuru cahil anlamında kullanılır hale gelse de (Gökalp, 2016, s.39-40) hem devletin kurucu unsuru olarak Türk kimliğinin izleri varlığını sürdürmüş hem de Smith'in belirttiği gibi (2002: 124) kitle olarak Osmanlı Türkleri modern döneme kadar etnik kimliklerini ayakta tutmuşlardır.

Milleti tanımlamaktan çok bir milletin asli özelliğinin yani onu o millet yapan unsurun ne olduğu oldukça tartışmalıdır. Ziya Gökalp milletin "dili dilime dini dinime benzeyen" olarak tanımlar. Bu tanım ümmet eksenli bir toplumda sorun oluşturmayan bir tanım olarak görülebilirdi ancak milletin dinle tanımlanması laik karakteriyle tanımlanan modern toplumlar

için yeni bir sorun alanı oluşturabilir. Bu yüzden bir millet daha çok dille ve vatandaşlık bağıyla tanımlanabilir. Böyle bir durumda din belirleyici bir değişken olmaktan çıkar, tanımlanan olgu da artık dini bir köke sahip olan millet değil ulus olarak ortaya çıkar. Millet ve ulus arasındaki bu herkesin bildiği ayrımın sırrı milletin din eksenli mi dil eksenli mi tanımlanacağına dair tartışmadır.

Gökalp, birey (fert) ve toplum (millet) mukayesesinde önceliği ve belirleyiciliği bireye vermez. Bir millet tehlikeye düştüğünde onu ancak milletin kendisi kurtarabilir. Millet tehlikede olduğunda fertlerin insanüstü bir ruhla sihirlenerek ortak iradenin bütün vicdanlarda ortaya çıktığı görülür. “Millet, fertlerine semavi yahut içtimai bir ülkü şeklinde görünerek onları vazedilmiş bir zafere, müjdesi verilmiş bir cennete davet eder. Bencillerden canını feda eden savaşılar, korkaklardan tehlike arayan kahramanlar yapar.” Milletin ortaya çıkmasını sağlayan nedenlerden biri felaketlerdir, görüşüyle de Renan’ı hatırlatan bir yorum yapar. “Millet benliğini ancak büyük felaketler zamanında hissedebilir. Felaketler zamanındaki milli buhran içtimai bir Cebrael’dir ki, dağınık bir halka bir milliyet ruhu, bir aile vicdanı verir. Millete bu ruh verildikten sonradır ki, o kim olduğunu, nereden geldiğini nereye gideceğini, nasıl bir tarihi vazife yerine getireceğini sezmeye anlamaya başlar” (2016: 50-53).

Gökalp, Durkheim’in yöntemini takip ederek neyin millet olduğuna dair çeşitli (eksik) görüşleri ele alarak milletin sınırlarını çizmeye çalışır. Gökalp, sosyolojik bilgiden hareket ederek, milletin bağlarını terbiyede, harsta yani duygularda ortaklık olarak görüp milleti şöyle tanımlar (2014: 37): “Millet ne irki, ne kavmi, ne coğrafi, ne siyasi, ne de iradi bir zümre değildir. Millet; lisanca, dince, ahlakça ve bediiyatça (güzel sanatlarca) müşterek olan, yani aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkep bulunana bir zümredir. Türk köylüsü onu ‘dili dilime uyan, dini dinime uyan’ diyerek tarif eder.”

Gökalp’e göre millette şecere (soy ağacı) aranmaz. Soy ağacı ancak atlarda aranır çünkü bütün üstünlükleri içgüdüye ve ırsi (kalıtsal) niteliklere dayanır. İnsanlarda irki nitelikler sosyal özelliklere etki etmediği için milliyette şecere aranmaz. İnsanları etkileyen terbiye ve bir heyecan kaynağı

olan mefkûredir. Gökalp'in tabiriyle "terbiyesini almış olduğumuz cemiyetin mefkûresi ruhumuzu vecdlere garkederek (heyecana boğarak) mesut yaşamamıza sebep olur. Bundan dolayıdır ki, insan terbiyesiyle büyüdüğü cemiyetin mefkûresi uğruna hayatını feda edebilir". Gökalp bir milletin mensuplarını ırk eksenli değil; o millete duygusal bağlılık hissetmesiyle, terbiyesiyle (eğitimiyle) büyüüp idealleri-düşünceleri (mekûreleri) uğruna hayatını feda edebilmesiyle tanımlamaktadır. Ona göre Türk mefkuresi uğruna yaşamayı alışkanlık edinmiş başka milletlere (Arap, Arnavut vb.) mensup millettaşlarımızın da Türk sayılması gerekir çünkü sadece "saadet zamanında değil, felaket zamanında da bizden ayrılmayanları" da Türk milleti içinde düşünmek gerekmektedir yani Türküm diyen herkes Türk'tür (2014: 38-39).

3. Milletle İlgili Kavramlar: Toplum, Irk ve Etnisite

Millet ve milliyetçilik literatüründe ırk ve etnisitenin zaman zaman millet yerine kullanıldığı görülür. Aşağıda önce toplum (society) ve ırk (race) sonra da etnisite (ethnicity) ele alınarak kavramların çerçevesi çizilecek ve millet kavramı ile ilişkisi üzerinde durulacaktır.

3.1. Millet (Nation) ve Toplum (Society) İlişkisi

Milletin ırk, toplum, halk, etni vb. gibi kavramlardan farklı bir çerçeveye sahip olduğu (aslında olması gerektiği) görülecektir. *Millet* örneğin bir araya gelerek bir bütün oluşturan etkileşim halindeki insanların oluşturduğu *toplum*dan farklıdır. Çünkü toplum bireyleri birbirleriyle kurdukları iletişim ve etkileşim bağlamında ele alır ve incelemeye tâbi tutar. Toplum ayrıca bireyleri, üretim ve tüketim eksenini üzerinden ya da toplumsal hiyerarşi içindeki konumlarına bağlı olarak ele alır. Bireyleri, toplum tarafından atfedildiği varsayılan statüleri ya da sınıf pozisyonları üzerinden değerlendirip, inceleme nesnesi yaparken; millet, üyelerinin yani toplumdaki bireylerin ona (millete) bağlılıklarına göre bir hiyerarşi, sadakat hiyerarşisi oluşturur. Oysa toplumsal bağlamda hiyerarşi, bireyin sahip olduğu statü ile üretim ve tüketim ilişkisi içerisinde ortaya çıkar.

Millet homojen bir yapıyı ifade ederken toplumda, bir araya gelen insanlar, toplumsal sınıfları oluşturduklarında milletten farklı olarak daha parçalı bir yapıyı ortaya koyarlar. Millet, toplum olarak adlandırılan bütünü yekpare olarak görürken, toplum, kendisini sınıf ya da tabakalardan oluşan parçalı bir yapı olarak görür. Toplumsal sınıf, bir toplumdaki bireyleri üretim sürecindeki pozisyonu ve mülkiyet ilişkisi üzerinden değerlendirirken, millet vurgulandığı gibi üyelerini o millete gösterilen sadakat, hürmet ve hizmet ekseninde değerlendirir. Öyleyse *milletin* tanımı ne toplum, ne halk ne de sınıf gibi kolektivitelerin kapsamıyla sınırlı kalmayan bir tanım olmalıdır.

3.2. Irk ve Irkçılık

Millet ve milliyetçilik araştırmalarının en tartışmalı kavramlarından biri olan ırk, sosyal bilimlerde kullanılmaya başladığından beri farklı dönemlerde ve coğrafyalarda farklı anlamlar yüklenilerek kullanılmış bir kavram olarak ön plana çıkmaktadır. Kavramın modern dönemde ilk kullanılışındaki anlam ‘tür-cins’ olsa da (Arsal, 1979: 28) tabirin kullanılışı literatürde tam bir “mefhum buhranı”dır aslında (Ülken, 2013: 6). Başlangıçta insanları renk başta olmak üzere biyolojik özelliklerine göre türlere ayırmak üzerine kurulu olan kavram zamanla genetik bilimcilerin de salt homojen toplulukların var olmadığını savunmaya başlaması ile (Eriksen, 2002: 16) toplumların fizyolojik özelliklerle tasniflenemeyecek kadar heterojen oldukları görüşleri ekseninde ifade edilmeye başlanmıştır. Fakat bu noktaya gelene kadar Avrupa’da Chamberlain ve Gobineau gibi ırkçı teorisyenler tarafından insanları siyah, sarı ve beyaz ırk olarak sınıflandırıp bu ırklar arasında bir üstünlük hiyerarşisi olduğunu savunan görüşler bilhassa Darwin’in evrim teorisinin yarattığı ortamdan da beslenerek önemli bir yer tutmuştur. Öyle ki Gobineau’nun çalışmaları, antropolog Levi-Strauss’a göre (1994: 20) sömürgeci devletlerin söz konusu politikaları için bir meşrulaştırma zemini teşkil etmiştir.

Irk, insanların biyolojik özelliklere göre sınıflandırılmalarıdır. Bu sınıflama bazı ırkların üstün bazılarının düşük niteliklere sahip olduğu varsayı-

mı üzerine oturduğunda ırkçılık ortaya çıkar. 19. Yüzyılın sömürgeci pratiği ve ırklar arasındaki eşitsizliği ve beyaz ırkın üstünlüğünü dile getiren teori ve pratiklerin 20. yüzyıl Almanya'sında Hitler rejimiyle birlikte yeni bir evreye girmesi ırkçılığın geniş bir sorgulamaya başlamasına sebep olur. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra ırk bilimi Nazilerin öjeni³ pratiği nedeniyle gözden düşer.

Her ne kadar ırk kavramı Türk milliyetçiliğinin ortaya çıktığı 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başlarında kullanılsa da kavrama yüklenen anlam daha çok sosyal antropolojik anlamdadır. Örneğin, İslamcı şair ve yazar Mehmet Akif Ersoy, "Kahraman ırkıma bir gül..." mısraıyla aslında ümmet veya İslami anlamda millet yani İbrahimi dine –tevhidi inanca sahip olanları ifade etmekten öte bir anlama sahip değildir. Vatan şairi olarak bilinen Mehmet Emin'in *Cenge Giderken* adlı şiirdeki "Ben bir Türk'üm, dinim cinsim uludur, sinem özüm ateş ile doludur..." mısraları tam da ırk kelimesine yüklenen anlamı verecek biçimde 'cins' karşılığı kullanılmaktadır. Irk kelimesini kullananlar daha çok Rus baskısıyla gelen Türkçü düşüncülerde örneğin Yusuf Akçura'da görülür. Akçura (2006: 12), milleti şöyle tarif eder: "*Millet, soy ve dilin birliği sebebiyle, toplumsal düzeninde de birlik oluşturmuş bir insan topluluğudur.*" Akçura'nın burada soy kavramına yüklediği anlamın Türk soylu toplulukları ifade ettiği bunun da aslında Türk ırkına referans yaptığı anlaşılabilir. Türk milliyetçiliğinin iki farklı geleneğini temsil eden Akçura ve Gökalp arasındaki fark da burada ortaya çıkar.

Irk kavramı Ziya Gökalp'in haklı olarak vurguladığı gibi zoolojinin konusudur ve oradan sosyal bilimlere sirayet etmiştir. Gökalp milletin tanımını yaparken ırkı dışarda bırakır, onun millet tanımında ırk yoktur ancak "İrki Türkçülere göre millet, ırk demektir." Irk ona göre zoolojinin ilgi alanına girer, her hayvan türü anatomik özellikleri itibariyle birtakım tiplere (ırk) ayrılır. Örneğin, at türleri Arap, İngiliz ve Macar ırklarına sahiptir. İnsanlar da dört (beyaz, siyah, arı, kırmızı) ırka ayrılır. Anatomik özelliklerin sosyal karakterler üzerinde hiçbir tesiri olmadığı bilimsel olarak ortaya ko-

3 İnsan ırkının genetik olarak ıslahını hedefleyen bir düşünce ya da faaliyet alanı (bazen yanlışlıkla bilim dalı olarak da tanımlanır).

nulduğu için, ırkın toplumsal karakterlerin toplamı olan milliyetle hiçbir ilişkisinin olmadığı açıktır.

İnsanları ırki açıdan tasnif etmek onların fiziksel-bedensel özellikleri üzerinden yapılır. Bu fiziksel farklılıkların belirginliği ırk farklılıklarını yok saymayı engeller. Irk, ulus (millet), etnisite vb. gibi kavramların özensiz kullanımı kategorik ve terminolojik sorunları arttıracaktır. Marcellin Boule bu durumu şöyle ifade eder: “Günümüzde en seçkin ve en akademik yazarların dahi hâlâ insan gruplarını tasvir ederken ırk sözcüğünü yanlış biçimde kullanıyor olmaları tam bir gelişigüzelliktir... Bu anlamda bir Brötön ırkı değil, Brötön halkı, Fransız ırkı değil, Fransız ulusu, Aryen ırk değil Aryen diller, Latin ırkı değil Latin uygarlığı vardır.” (Fontette, 1991: 10-11).

Ten rengi ile ilgili ırksal ayrımın ilginç örnekleri vardır. Bunlardan biri (Fontette, 1991: 107) Amerikan Kızılhaçı'nın siyahların kanlarını ayrımcılık dönemi boyunca ayrı şişelere depolaması iken diğeri, siyah askerlerin Jim Crown Laws'la⁴ kendilerine yasaklanmış olan vagon-restoranlarda Alman savaş esirlerinin yemek yediklerine şahit olmalarıdır.

İrkçilik, bir ırkın arılığını korumayı ve bir ırkın diğesine karşı ırksal üstünlüğü iddiasını dile getirir. Her ne kadar Almanların antisemit politikaları ile özdeşleşmiş gibi görünse de ABD'de siyahlar- Afrikalı Amerikalılar (Afrikan/Afro Amerikan), Güney Afrika'daki apartheid rejimi, SSCB'deki Yahudilerin durumu gibi birçok örneği vardır (Fontette, 1991: 101-121).

Biyolojik ırkçılık hem Hitler rejiminin uygulamalarıyla aldığı eleştiri hem de 2. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan, ırkçılık karşıtlığı ve insan hak ve özgürlüklerini temel alan yeni sosyal hareketlerle birlikte giderek daha fazla eleştiriye uğramıştır. Bu eleştiriler faşizm odaklı biyolojik ırkçılığın eleştirilmesine ve itibar kaybetmesine neden olmuştur ancak bu eleştiri ırkçılığın ortadan kalktığı anlamına gelmez, ırkçılık yeni ve farklı bir forma ortaya çıkarak akademik ve sosyal alanda meşru kabul göreceği yeni bir kılıfla ortaya çıkacaktır.

⁴ ABD'de 1870'lerden 1964'e kadar geçerli olan ırk ayrımcılığı yasası.

İrkçılığın Postmodern Yüzleri: Kurumsal ve Kültürel İrkçilik Tartışmaları

İrk kavramı çeşitli belirsizlikleri bünyesinde taşısa da insanların karakter ve davranışlarını tanımlamak bakımından önemli olabilir. Buradaki kasıt *“ırkın ‘biyolojik’ bir gerçekliği olsa da olmasa da kültürel bir yapı olarak var olduğudur. İrkçilik, açıkça kişiliğin bir şekilde; ‘ırklar’ arasında sistematik bir farklılık gösteren ve bu yolla hiçbir ‘nesnel’ mevcudiyeti olmasa bile sosyolojik bir önem taşıyan irsi özellikler ile ilintili olduğu varsayımı üzerine inşa edilmektedir”* (Eriksen, 2002: 16).

İrkçılığın yeni yüzü beyaz olmayan ırka mensup kişilerin ki bunların çoğu Avrupa ya da ABD’ye sonradan gelen göçmenlerden oluşur, kamu kurumlarında karşı karşıya kaldıkları eşit olmayan uygulamalarla ilgilidir. Örneğin, iş başvurusuna Müslüman isimlerle başvuru yapanların başvurusu reddedilirken aynı CV’lerle Batılı isimlerle yapılan başvurular için ise çok kısa bir sürede görüşme daveti alınmıştır (Hıdır 2022: 151). Böylece kültürel ve kurumsal ırkçılığın yeni bir ırkçılık biçimi olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Bu yeni ırkçılık türünde insanlar ırk türlerine bağlı olarak iş hayatında ve kamu kurumlarında diğerleriyle eşit olmayan uygulamalara maruz kalabilirler. Kurumsal ırkçılık aynı olay ve şartlar karşısında insanların ırklarına göre farklı muameleye maruz kalmalarını ifade eder.

İnsanların kültürlerinin ırklarıyla adeta eşitlendiği dolayısıyla ırka bağlı olarak itibar kazandığı ya da kaybettiği bir durumu ifade eden bu yeni ırkçılık türü, belirli etnik ya da dini grupların kültürel farklılıkları çerçevesinde dışlanma biçimini ifade eder. Giddens (2010: 73), yeni ırkçılığın damıtılmış bir ırkçılık olduğunu belirtir. Üstünlük ya da aşağılık hiyerarşisi çoğunluk kültürünün değerlerine göre inşa edilir. Örneğin, Fransa’da başörtüsüyle okula girmek isteyen kızlara yönelik engelleyici ve dışlayıcı tavır yeni ırkçılığı ifade eder.

Nazi Almanya’sı uygulamaları sonrası ırkçılığın açık uygulamaları terk edilir ancak 1970’lerden bu yana ırkçılığın aldığı daha örtülü biçimde işler. İrkçılığın bu yeni biçimi, hem karmaşık hem de incelikli olup eğitim, hukuk ve diğer kurumların resmi yardımını gerektirmeyen şekillerde işler.

Bu yeni ırkçılık 'kültürel köktencilik', 'belirsiz ırkçılıklar', 'renk körü ırkçılık' ve 'kültürel ırkçılık' şekillerinde de tanımlanır (Mukhopadhyay ve Chua, 2008: 377-383).

Dolayısıyla, 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra yeni ırkçılık, “farklı toplumların, “farklı kültürel değerlerine göre ayrımcı ve dışlayıcı, ötekileştirici ve düşmanlaştırıcı uygulamaların, nefret söylemlerinin ve suçlarının muhatabı olduğu” (Kaya, 2022: 4) bir ırkçılık türü olarak tezahür etmiştir denilebilir.

Genel olarak biyolojik ırkçılık ve yeni ırkçılık farklı başlıklar altında değerlendirilse de aslında bu iki ırkçılık türü arasında “ayrımcı, dışlayıcı ve yok edici pratikleriyle” organik bir bağ vardır. Bu nedenle asıl odaklanması gereken konu eski ve yeni ırkçılığın arasındaki dönüşümdür. Eski biyolojik ırkçılıkta insanlar deri renkleri, kafatası şekilleri gibi biyolojik özelliklerine göre sınıflandırılıp aşağılanırken, yeni ırkçılıkta, aşağılama ve dışlama pratikleri, farklı etnik köken, dil, din, kültürden insanları hedef alır (Kaya, 2022: 285).

Kavram her halükarda yani ister ilk ortaya çıktığı ve daha çok fizyolojik özelliklere dayanan isterse de çeşitlilik ve farkındalığının artması ile daha kültüre ve etnisiteye yakın anlamda kullanılsın hem etnisite hem de millet ile karıştırılmaktadır. Bazıları ırk kavramını kültüre daha yakın bazıları biyolojiye yakın, bazıları soy ya da akrabalık temelinde bazıları ise doğrudan millet kavramı yerine kullanmaktadır. Ancak unutmamak gerekir ki kavram ortaya çıkışı itibariyle biyolojik ve fizyolojik temellidir ve ilk kuramcıları olan Chamberlain ve Gobineau teorilerini, insan ırklarının farklılığı bir yana onların eşitsizliği üzerine kurmakta idiler. Hatta söz konusu teoriler daha sonra Avrupa’da “ırksal hijyen” denen çalışmaların da temelini oluşturmuş ve bu çalışmalar Nazi Almanyası’na başta olmak üzere Avrupa’da tıp bilimi camiasında üzerinde çokça konuşulan ve ehemmiyet verilen hususlar olmuştur. Ayrıca bir not olarak belirtmek gerekir ki Nazilerden önce de *Irak Bilgisi* ve *Irak Sağlığı* gibi dersler Avrupa müfredatlarında görülmüştür (Proctor, 1998: 38). Bu da sömürgecilik çağı olarak 19. yüzyıla başlayan tüm dünya üzerindeki sömürü hedefinin aslında ırksal ve misyonerlik

söz konusu olduğunda dini bir temel üzerinden meşru hale getirecek çeşitli meşruiyet kaynaklarına sahip olduğunu göstermektedir.

3.3.Etnisite-Etnik Grup

Tıpkı ırk gibi millet ve milliyetçilik literatüründe birbiri yerine kullanılan ve anlamları karıştırılan kavramlar arasında olan etnisite ve etnik tabirleri en temel anlamıyla bireylerin ve toplulukların sahip oldukları kültürel değer ve görüngüleri temel alan ve toplulukları bu temelde tasnif eden bir muhtevaya sahiptir. Kavramın kökü Fransızca ethnîe iken, onun kökeni de Antik Yunan'daki ethnos'a dayanmaktadır. Milliyetçilik araştırmalarının temel teorilerinden biri olan etno-sembolizmin kurucusu Smith ethnîe'yi şu şekilde tanımlamaktadır (2013: 25):

“Bir anavatana bağlı, atalardan kalma mitlere, ortak anılara, paylaşılan kültürden bir ya da birden çok öğeye, en azından seçkinler arasında belirli ölçüde dayanışmaya haiz, adlandırılmış insan topluluğuna ethnîe denir.”

Etnisite toplulukları birbirinden farklı kılan sosyo-kültürel özellikler bütünü olarak tanımlanır. Ancak kavramın tartışmalı doğası da burada başlar çünkü toplulukları ötekilerden farklı kılan sosyo-kültürel özellikler sınırlaması etnik toplulukları tanımlamak için zaman zaman yeterli görülmez, esas olan onları diğerlerinden farklı kılmaya götüren ve bunu hissettiren ilişkilerin ortaya çıkmasıdır. Öyleyse etnisite öncelikle ilişkiler bağlamında ortaya çıkar ve anlam kazanır. Tıpkı millet (ulus=nation) olgusundaki gibi etnisitede de biz ve onlar ayrımı vardır ve bu ayrım üzerinde şekillenen ilişkiler etnisiteyi inşa eder. “Etnisitenin ilk eylemi içerdekiler ile dışardakiler; Biz ve Onlar arasında sistematik bir ayrım uygulamaktır. Bu tür bir ilke var olmazsa etnisite olamaz, çünkü etnisite bireyleri birbirini kültürel olarak farklı kabul eden şekillendirilmiş kategoriler arasında kurumsallaşmış bir ilişki gerektirmektedir” (Eriksen 2022: 35). Kültürel farklılığının bilincinde olan ve bu farklılık temelinde bir kolektivite vücuda getiren topluluk etnisitedir. Varlığının kökü aslında biz-onlar ayrımına dayanan etnisite için bir farklılığın kurumsallaşması gerekir (Eriksen, 2002: 15-27).

Weber'e göre etnik gruplar fiziksel özellikler ve adetler bakımından birbirine benzeyen ve ortak bir kökenden geldiğine "inanan" insan toplulukları olarak tarif edilerek buradaki inancın kan bağından daha mühim olduğu vurgulanır. Weber tıpkı milliyet(çilik) olgusunun modernleşmeyle birlikte ortadan kalkacağını iddia eden sosyal bilimciler gibi etnistenin de modernleşme ile birlikte öneminin azalacağını iddia eder (1978: 389). Hem etnisite hem de milliyet duygusunun öneminin azalmasına sebep ise, modern (sanayi) toplumun giderek daha rasyonel ve kendi menfaati için hareket eden homojen bireyleri ortaya çıkarmasıdır. Giderek düşünce, tutum, tüketim, alışkanlıklar açısından daha fazla birbirine benzeyen bireyler aralarındaki sosyo-kültürel ya da soy bağı farklılıklarını göz ardı edecekler ve modern toplumun ve kültürün giderek daha fazla benzeştirici etkisi altında kalacaklardır.

Peki, etnisite ile ulusu birbirinden ayıran temel noktalar nelerdir? Bu hususta literatürde çokça ifade edilen farklardan biri elbette bir modern devlete sahip olmaktır. İki terim arasındaki farkı devletin rolüyle ilişkilendiren Liakos (2008: 65), Nation'un (ulus) genel olarak sessiz bir konsensüsle, devlet cübbesine sarılmış milliyetler için kullanıldığını belirtirken, ethnicity'nin (etnisite), ulus-devletten önce var olan veya ona dahil edilen etnik karakterlere sahip topluluklarla ilgili olduğunu belirtir. Ulusu bir devlet çerçevesi ile tanımlayan Giddens'in (2008: 159) aksine Smith (2013: 24) önemli olanın bir devlete sahip olmaktan çok bir devlete sahip olmayı arzulamak olduğunu ifade etmekte ve milleti meydana getiren şeylerden birinin özerklik ya da self-determinasyon hedefi olduğunu vurgulamaktadır. Milliyetçi düşünce sistemi için, milletin birliği ve çıkarı ile kendi kaderini tayin hakkı her türlü değer ve hedeften üstündür. Bu noktada, milliyetçilerin milletleri her türlü değerden üstün görmelerine ilaveten, milliyetçiliğin milliyetçiler dışında teorisyenler tarafından da kendinde içkin bir etiği olduğuna dair bir literatür olduğunu; fakat bu etiğin en çok tartışılan noktalarından ikisinin: 1) rakip ulusların toprak başta olmak üzere anlaşmazlıklar konusunda işlevsel olamadığı ve 2) diğer tikel kimlikleri tanımakta zorluk çektiği iddiaları olduğunu anımsatmakta yarar vardır (Moore, 2004: 47). Etnik çatışmalar da bu bağlamda düşünülmelidir.

Etnisite kavramının karıştırıldığı bir diğer kavram da azınlıktır. Sosyolojik açıdan çoğunluk ve azınlık kavramları nicelik değil iktidara sahip olup olmamaya yani niteliğe atıfta bulunur. Azınlık olup olmamadaki ayırım söz konusu grupların toplumda güce sahip olup olmamasıdır. Çoğu zaman etnisite kavramı azınlık kavramıyla karıştırılmaktadır ve tüm etnik gruplar azınlık olarak görülebilmektedir. Ayrıca bununla, çoğunluk grupları da etnisitesiz hale gelir ve toplumun genelinin kültürünün ne ile ilgili olduğu hatta orada olup olmadığı belirsizleşmektedir. Sonuç olarak etnik gruplar arası ilişkilerin anlamı bir kez daha kafa karıştırıcı hale gelmekte ya da getirilmektedir (Isajiw, 1993: 419).

Aslında kavrama yaklaşım, tıpkı alanın diğer kavramlarında olduğu gibi milliyetçilik kuramlarından hangisine yakın bulunduğu ile de ilgili bir durumdur. Zira ilkçiler (primordialistler) etnisiteyi de tıpkı millet gibi verili kabul etme eğiliminde iken, modernist kuramcılar da tıpkı ulus kavramına bakışlarında olduğu gibi etnik aidiyetlerin birer inşa veya icat süreçlerinin ürünü olduğunu savunmaktadırlar. Etno-sembolistler ise milletler modern gerçeklikler olsa da onların arka planını ve kökünü oluşturan etnisitelerin önemine ayrıca dikkat çekmektedir. Dolayısıyla etnisite bir anlamda üzerinde konuşulan tarihsel dönem ve teorik bakış açısına göre farklı tanımlanmakta ve elbette bu durumda araştırmacının amacı ve çıkarına göre doğal ya da inşa oluşu da değişmektedir. Fakat her halükarda etnisite toplumsal iklime göre şekillenen ve aynı zamanda söz konusu iklimi de şekillendiren bir olgudur (Poyraz, 2020: 57).

Nihayetinde etnisite, ethnîe ve ethnos köklerinden gelen ve ırka göre daha kültür odaklı bir kavram olarak milletin oluşumu için gerekli olan unsurlardan siyasi olanları bünyesinde barındırmayan ve içerisinde bulunan dönemin en tutarlı ve göze çarpan kolektif aidiyet türleri arasında başta gelmektedir.

Etnisite ve millet (ulus) arasındaki ilişki gerçekte her ikisinin de ortak bir soydan geldiklerine dair inancın (bazen mit) varlığı, ortak bir tarih, kültür ve hatıraların varlığı iken her ikisinde de gerçekte güçlü dayanışma ağlarının varlığı dikkat çeker. Milliyetçilik üzerine çalışmalarıyla tanınan

Smith, etnisiteyi Doğu toplumlarına özgü olarak görüp onları etnik temelli millet olarak tanımlarken milleti Batı toplumlarıyla ilişkilendirir. Millet ve etnisite arasında birçok ortak özellik olmasına rağmen aynı şekilde farklılıklarının olduğu da hem Smith hem de diğer sosyal bilimciler tarafından belirtilir. Smith, batılı millet ile batılı olmayan (etnik) millet arasındaki farklılıkları şu şekilde belirtir (2009: 25-29):

Batılı millet teritoryal olarak sınırlandırılmış nüfus birimlerini ifade eder, bu tür bir sınırlama teritoryal milleti tüm üyelerinin ırk, din, dil farkı olmaksızın eşit siyasi hak ve statüde vatandaşlar olarak görülen yasal (hukuki) siyasi topluluğu ifade eder. Oysa Batılı olmayan (etnik) millet anlayışında milletin doğuştan, fitri bir topluluk olduğu fikri ön plana çıkar. Bu fitri topluluk ortak gelenek, kültür, dil, ritüel, davranış ve din gibi özelliklerden dolayı organik bir grup olma hüviyetine sahiptir. Bu organik olma hali Batılı olmayan (etnik) millet anlayışında, ülkeden çok soyu öne çıkarır. Bu soy büyük ve hayali bir 'üst aile'yi ifade eder. Batılı olmayan (etnik) millette hukuki siyasi topluluğun yerini yerli kültür, dil ve âdetler almıştır.

Batılı millet, ortak sivil (yurttaşlık) kültürüne sahip olan insanlar topluluğudur. Bu toplulukta bireylerin bir millete mensubiyet tercihleri önemlidir. Oysa Batılı olmayan (etnik) millette bu tür bir müsamaha yoktur. O toplulukta olsa da olmasa da birey organik olarak içinde doğduğu topluluğun mensubu olarak ve sonsuza dek onunla damgalanmış olarak kalır (millet evvel emir ortak soydan gelen bir topluluktur).

Bir ulus-devlet birçok farklı etnisiteden oluşur. Bugün Birleşmiş Milletler (BM) tarafından egemenliği kabule dilen 208 ulus devletin varlığı söz konusu iken sosyal antropologlar 5000'in üzerinde etnisiteden (etnik topluluktan) söz ederler. O zaman etnik topluluk ile millet(ulus) arasındaki esas ayrımın da burada düğümlendiği ortaya çıkar. Her etnik topluluğun bir devleti yoktur ve bir devlete sahip olması mümkün de değildir. Böyle bir uluslararası sistemi hayal etmek mümkün değildir çünkü tipik bir feodal anarşi dönemini hatırlatır. Kaldı ki her etnik topluluğun egemene bir devlet kurma gibi bir talebi de söz konusu değildir bunu yapabile-

cek kaynağa da sahip değildir. Öyleyse “etnisite ve ulus arasındaki farklılık genelde devletin rolüyle ilişkilidir. Nation terimi, genel olarak ve sessiz bir konsensüsle, devlet cübbesine sarılmış milliyetler için kullanılır. Tam tersine ethnicity terimi, ulus devletten önce varolan veya ona dahil edilen etnik karakterlere sahip topluluklarla ilgilidir” Böyle bir toplumsal ve siyasi ortam millet ve milliyetçiliği etno-sembolcü bağlamda değerlendiren teorisyen Smith’in ethnîe ve millet arasındaki ayrımı hatırlatır. Smith, bazı ethnîelerin devlet kurarken bazılarının kuramadığını belirtir ve modern devletin ve bu devletin vatandaşlarını oluşturan milletin köklerinin geçmişteki ethnîe köklerine dayandığını belirtir.

Modern devletler hâkim bir etnik topluluğun devlete ruhunu verdiği ancak diğer bir çok etnik topluluğun da artık kendini bu devletin eşit statüde vatandaşı olarak gördüğü bir devlet yapısına sahiptir. Modern devlette tüm vatandaşlar hangi etnik kökene sahip olursa olsun anayasal vatandaşlık temelinde eşit statüde görülür. Millet bu anlamda organik bir bütün olarak görülürken milliyetçilik ise Erol Güngör’ün dediği gibi milletin iyiliği için çalışma anlamını içererek demokratik yönünü ön plana çıkarır.

Sonuç

Modern çağın genel özelliklerini en çok etkileyen ve belirleyen; post-modern dönemde de formunda değişiklikler olmakla birlikte gücü ve ehemmiyetini muhafaza etmeye devam eden milliyetçiliğin hem tarihsel bağlamı hem de aktüel konumuyla en doğru biçimde anlaşılabilmesinin yolunun kimilerine göre onun doğurduğu, kimilerine ise onu doğuran ana mefhumlara dair açıklamalar yapmak ve bu kavramları birbiriyle karşılaştırmalı biçimde tanımaya çalışmaktır.

Bu makalede buradan hareketle öncelikle millet kavramına dair tanım tartışmalarına modernist ve etno-sembolist kaynaklar merkeze alınarak Avrupalı teorisyenlerin görüşleri ve İslam dininin konuya bakışıyla başlayarak modern Türkiye’nin oluşumunda fikirleri etkin rol oynayan Ziya Gökalp’in milleti ne şekilde tanımladığı üzerinden yer verilmiştir. Burada

öznel ve nesnel unsurlara dayanan farklı yaklaşımlar ele alınmış ve milletin ırk, coğrafya, dil ya da menfaat birliği gibi nesnel unsurlar üzerinden mi yoksa aidiyet hissi ve milli bilinç gibi daha öznel ve soyut hususlar temelinde mi tanımlanması gerektiğine dair yorumlara yer verilmiştir. Türkiye açısından da tarihi süreç içerisinde millet kelimesinin dini referansı, Osmanlı millet sisteminin içeriği ve nihayetinde modern Türk milletinin inkişafındaki temel yaklaşımlara yer verilerek milletin öznel alana daha yakın bir tanımının işlevsel olacağı neticesine ulaşılmıştır.

Söz konusu öznel alan vurgusu millet gerçekliği söz konusu olduğunda sıklıkla karıştırılan veya bazen de bu gerçekliği tamamen nesnel alana çekerek pejoratif anlamlar yüklenmesine çalışmak amacıyla ırk ve etni-etnisite kavramları ile eşdeğer gösterilmeye çalışılması hatasına karşın, ayırıcı yönleriyle ele alınmıştır. Bu noktada ırk kavramının ten rengi başta olmak üzere biyolojik ve fizyolojik farklılıkları esas aldığı gerçeği hatırlatılmış; postmodern dönemde türeyen farklı ırkçılık çeşitleri de ele alınarak bunların aslında kavramsal olarak dışlayıcı ve saldırgan formlar oldukları; millet ve milliyetçilik gerçekliklerinin bu şekilde ele alınmasının bir indirgemecilik teşkil edeceği ifade edilmeye çalışılmıştır. Bu noktada bazı örneklerde milliyetçilerin de saldırgan ve dışlayıcı davranışlar sergilediği anımsatılmalı ve kavramları ele alırken tarihsel müktesebatlarının ve geniş tabanda ifade ettikleri ve karşılık geldikleri noktaların tespitinin, örneklerden daha işlevsel olacağı belirtilmelidir. Modern milliyetçiliklerin ve ulus-devletleşme arzusunun, doğuşundan bugüne demokrasi ve imparatorluklardan ya da daha sonraki dönemlerdeki diktatörlerden özgürleşme noktasındaki işlevsellikleri unutulmamalıdır. Ancak bu, göçmen karşıtlığı ya da diğer milletleri aşağı gören dışlayıcı bir milliyetçiliğin varlığını inkâr etmek demek değildir. Dolayısıyla aslında burada varılmak istenen en önemli sonuçlardan biri kavrama yönelik “ideolojik” bakış açılarının, burada ele alınan millet, ırk, etni ve etnisite kavramlarına bakışı ve tanımlamaları da etkilediği ve bunun yanlışlığıdır.

Bu noktada bir not olarak belirtmek gerekir ki milliyetçiliğin ya da ona bakışın çeşitliliği yalnızca iyi-kötü dikotomisi ile açıklanabilir bir durum

değildir. En genel anlamda milliyetçiliğin farklı ideolojik yorumları vardır ve bunlar birbiriyle “canlı bir alışveriş” ve elbette bir rekabet içerisindedir (Akıncı, 2011, s, 43). Ancak buradaki muhtelif yorumlar her halükarda milliyetçiliğin kendi iç tipleridir ve ırkçılıktan ayrıdır.

İrk ve ırkçılıklara dair tespitlerin ardından ele alınması gereken bir diğer kavram ethnîe olarak değerlendirilmiş ve ulus-devletler çağının en büyük çıkmazlarından ya da problem alanlarından biri olan etnik çatışmaların ehemmiyeti de göz önünde bulundurularak bu kavram ile milletin arasındaki farklar merkeze alınarak, kavrama dair muhtelif yorum ve tanım çabaları irdelenmiştir. Bu noktada literatürde millet ile etnisite arasındaki temel farkın bir ulus-devlete ya da siyasi yapıya sahip olmak ya da en azından bunu arzulamak olduğuna dair görüşler vurgulanmıştır. Siyasi bir hedef ve birliktelik en önemli farktır ancak siyasi hedefleri olan etnik unsurların millet olmaları ya da millet olarak tanımlanmaları da tartışmaya açık bir konudur. Zira millet olmak için tarihsel arkaplanda da bu siyasi hedefe yönelik bir birikime ihtiyaç olduğu söylenebilir. Elbette buradaki tarih ifadesi belirli yıl miktarı ile ölçülemez. İlâveten Grosby'nin de ifade ettiği üzere (2005, s. 7) millet; kabîle şehir devleti ya da muhtelif etnik gruplardan zaman içerisinde devamlılık ve istikrar sağlayan bir tek kültür yapısı ile de ayrılır. Fakat burada Grosby'e eleştiri olarak postmodern dönemde ulusal kültürlerin kendi içerisindeki farklılıkları birer zenginlik olarak ve kendinden görme meylinde olduğu ifade edilebilir. Yani tek kültür deyince akla salt modern ve homojen bir kültür gelmemelidir. Kesin olan şey, siyasi hedefi olmayan kültürel topluluklar millet değil etnisitedir. Ancak her siyasi hedefe haiz etnisite millet olarak tanımlanabilir mi, işte burası tarihin ve siyaset teorisinin konusudur.

Nihayetinde makale, söz konusu kavramlara dair literatürü taramanın ötesinde kavramlararası sosyal ve tarihsel bir karşılaştırmalı analizle birlikte konunun çetrefilli yapısının daha anlaşılabilir kılınmasına katkı sağlayacak sade ve net tespitlerle konuya dair alana katkı sağlamaktadır.

Kaynakça

Abizadeh, Arash. (2001). "Ethnicity, race, and a possible humanity". *World Order*. 33:1. Pp. 23-34

Akçura, Yusuf (2006). *Türkçülük*. İstanbul: Tokar Yayınları.

Akıncı, Mehmet. (2011). "Türk Muhafazakârlığı ve Milliyetçilik". 2023. Sayı: 121.

Calhoun, Craig. (2012). *Milliyetçilik*. Çev. Bilgen Sütçüoğlu. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Eriksen, Thomas H. (2002). *Etnisite ve Milliyetçilik*. Çev. Ekin Uşaklı. İstanbul: Avesta Yayınları.

Eryılmaz, Bilal. (1992). *Osmanlı Devleti'nde Millet Sistemi*. İstanbul: Ağaç Yayıncılık.

Fichte, Johann. G. (1922). *Addresses to the German Nation*. Chicago: Open Court Publishing.

Fontette, François. (1991). *İrkçilik*. Çev. Haldun Karyol. İstanbul: İletişim Yayınları.

Giddens, Anthony. (2008). *Ulus Devlet ve Şiddet*. Çev. Cumhur Atay. Kalkedon Yayınları.

Glover, Jonathan. (1997). "Nations, Identity and Conflict". *The Morality of Nationalism*. (Ed).

R. McKim and J. McMahan. New York: Oxford University Press.

Gökalp, Ziya. (2014). *Türkçülüğün Esasları*. (Haz). S. Çonoğlu. İstanbul: Ötüken Yayınları

Gökalp, Ziya. (2016). *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Greenfeld, Liah. (2016). *Milliyetçilik: Moderniteye Giden 5 Yol*. Çev. A. Yılmaz, İstanbul: Alfa Yayınları

Grosby, Steven. (2005). *Nationalism: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press.

Hıdır, Özcan. (2022). İslamofobi 2.0, Yeni Nesil İslamofobi İle Yeni Nesil Mücadele. İstanbul: İnsan Yayınları.

Isajiw, Wsevolod. W. (1993). "Definition And Dimensions of Ethnicity: A Theoretical Framework", Challenges of Measuring an Ethnic World: Science, politics and reality: Proceedings of the Joint Canada-United States Conference on the Measurement of Ethnicity April 1-3, 1992, Statistics Canada and U.S. Bureau of the Census, eds. Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office; pp. 407-27

İnan, Afet. (2010). Medenî Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Erden Kaya. Emine. (2022), Irkçılığın Dönüşümü: Yeni Irkçılık Örneği İslamofobi. Ankara: Orion Kitabevi

Kösoğlu, Nevzat. (2005). Bir Rapor Vesilesiyle Arka Plan. (Ed). Ç. Özdemir. Çok Kültürlülük ve Türkiyelilik. Ankara: Tekağaç Yayıncılık.

Kösoğlu, Nevzat. (2013). Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Ziya Gökalp. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Liakos, Antonis. (2008). Dünyayı Değiştirmek İsteyenler Ulus'u Nasıl Tahayyül Etti?, Çev. M. Erol, İstanbul: İletişim.

Moore, Margaret. (2004). The Ethics of Nationalism. New York: Oxford University Press.

Mukhopadhyay, Carol C. and Chua, Peter (2008), "Cultural Racism", Encyclopedia of Race and Racism, Vol1, ed. John Hartwell Moore

Ortaylı, İlber. (2002). "Osmanlı" mad. Türkler Ansiklopedisi. Cilt 10, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Poyraz, Tuğça. (2020). "Etnisite". Milliyetçilik (Ed.) Tevfik Erdem. Ankara: OtoriteYayınları

Proctor, Robert. N. (1998). Racial Hygeine medicine under the Nazis. London: Harvard University Press.

Renan, Ernest. (2016). Ulus Nedir? Çev. G. Yavaş, İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Smith, Anthony. D. (2002). *Ulusların Etnik Kökeni*. Çev. Sonay Bayramođlu ve Hülya Kendir. Ankara: Dost Kitabevi.

Smith, Anthony. D. (2009). *Milli Kimlik*. Çev. Bahadır Sina Şener. İstanbul: İletişim Yayınları.

Smith, Anthony. D. (2013). *Milliyetçilik Kuram İdeoloji Tarih*. Çev. Ümit Hüsrev Yolsal. Ankara: Atıf Yayınları.

Şentürk, Recep. (2020). "Millet". *İslam Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Weber, Max. (1978). *Economy and Society*. (Eds.) Guenter Roth and Claus Wittich. Berkeley: University of California Press.

Extended Summary

One of the most controversial issues from the early modern era to the present day is the concept of nation. There is a vast literature on the concept. However, this literature has also caused a confusion and controversial environment regarding the concept. This situation causes not only the nation but also nationalism not to be understood correctly. Because nation is often used synonymously with the concepts of race and ethnicity. This confusion between nation, ethnicity and race leads to the misinterpretation of nationalism, which is the most decisive and influential reality of the modern era. One of the most important problems is that many social scientists demonize nationalism. Therefore, nationalism becomes an enemy to be fought. For them, the nation is in a sense a weapon created by that enemy. These approaches to these concepts lead to a misanalysis of the age of nations. Therefore, first of all, the meaning of the concept of nation must be analyzed correctly.

Nation should be considered as a concept based on both a sense of belonging and citizenship. Although this is always explained as a dichotomy in the literature, in fact, the two approaches together can produce a definition of nation. But this is not the main idea expressed in this article. The main idea here is that it is functional to consider the concept of nation in terms of its differences from the concepts of race and ethnicity. Because the concepts of belonging and citizenship, which are emphasized in defining the nation, do not exist in race and ethnicity. Although the sense of belonging exists in ethnicity, there is no jural and political identity. Counting the elements that make a community a nation, Smith emphasizes the desire for identity, unity and autonomy. Therefore, in general, what distinguishes a nation from an ethnicity is the aim and will for independence and the ability to achieve it.

Race is a very different matter. The concept of race, which mostly means species, is often associated with racism. This is because modern race studies have developed in parallel with the idea of white supremacy, especially in the social sciences. This Europe-centered ideology has led to

an exclusionary and aggressive process, including racial hygiene studies. In this process, especially in Europe, the concept of nationalism and the concept of racism have been used in the same or close meanings. In fact, patriotism has been emphasized more as an alternative concept. However, nationalism has somehow continued to be the defining element of the era. The most important factor influencing the continuation of the power of nationalism is the power of the concept of nation. In particular, the concept of nation is effective in providing a sense of solidarity to the individual and society. This solidarity prevents the individual from becoming isolated and provides people with an ideal and a goal. While providing this ideal, it also reinforces the liberation that comes with the transition from empire to nation-state. This is the main feature that distinguishes the solidarity provided by the nation from the solidarity provided by race and ethnicity. The birth of the modern nation is the beginning of the history of being a citizen in legal terms, and in this sense it is also remarkable. Therefore, the nation differs from the concepts of race and ethnicity in terms of emancipation. This aspect should be emphasized and the concept should be evaluated on this axis. However, it should be noted here that this claim is valid for the modern form of the nation. This study does not make a detailed examination of the period in history in which the reality of the nation emerged. The meanings of the three concepts in question in the modern period have been tried to be addressed.

Of course, theses that are similar or claimed to be similar between the concepts are also included. For example, all three concepts are based on belonging to a community. All three continue their existence and influence as a type of community. All three are handled with subjective interpretations as the most controversial topics in the literature.

The study has reviewed the main literature on the topics, comparatively analyzed the concepts and revealed the differences between the concepts. Of course, it is not realistic to say that there are agreed and accepted definitions of race, ethnicity, and nation in the literature. However, the focus here is on the fact that the correct way to make sense of the era of nation

and nationalisms is to focus on the difference between these concepts and that it is functional to try to read the basic arguments of nationalists in this way. For this reason, the text includes discussions on basic definitions, focuses especially on the differences between them, and tries to contribute to the literature with a classification that will not lead to concept confusion.